

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ЗНАНЬ ПРО ВАЛЮТНИЙ РИНОК ТА БІРЖОВІ ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ

У статті розкрито методичні засади формування у майбутніх економістів знань про валютний ринок та біржові валютні операції. Наголошується на тому, що для успішного здійснення професійної діяльності на валютному ринку майбутні економісти повинні оволодіти необхідними знаннями про валютний ринок, біржові операції, портфельний аналіз, портфельне інвестування та ін.

Ключові слова: майбутні економісти, професійна підготовка, валютний ринок, портфельний аналіз, біржові операції.

В статье раскрыты методические основы формирования у будущих экономистов знаний о валютном рынке и биржевых валютных операциях. Подчеркивается, что для успешного осуществления профессиональной деятельности на валютном рынке будущие экономисты должны овладеть необходимыми знаниями о валютном рынке, биржевых операциях, портфельном анализе, портфельном инвестировании и др.

Ключевые слова: будущие экономисты, профессиональная подготовка, валютный рынок, портфельный анализ, биржевые операции.

The article demonstrates methodical bases of formation at the future economists of knowledge about the currency market and exchange currency operations. For successful realization of professional activity in the currency market the future economists should take possession of necessary knowledge of the currency market, exchange operations etc.

Key words: future economists, vocational training, currency market, exchange operations.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства постає необхідність в удосконаленні професійної підготовки майбутніх економістів у вищих навчальних закладах. Досить актуальною є проблема професійної підготовки майбутніх економістів до роботи на валютному ринку.

Вченими ґрунтовно досліджено різні аспекти професійної підготовки майбутніх економістів. Так, Є.А. Іванченко [2] займалась дослідженням проблем професійної мобільності майбутніх фахівців. М.Т. Левочко [4] ґрунтовно дослідила теоретичні та методичні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців економічної галузі. Р.С. Корнев [3] досліджував проблему підготовки майбутніх економістів-аграрників до професійної інформаційної діяльності. Дослідженням теоретичних та практичних аспектів професійної підготовки майбутніх економістів займалися Л.С. Пуханова [5], О.Ф. Вербило [1] та ін. Проте, проблема професійної підготовки майбутніх економістів до роботи на валютному ринку залишається недостатньо дослідженою, як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

Враховуючи актуальність зазначеної педагогічної проблеми, метою даної статті ставимо розкриття методичних засад формування у майбутніх економістів знань про валютний ринок та біржові валютні операції.

Професійну підготовку майбутніх економістів до роботи на валютному ринку необхідно розпочати з пояснення їм сутності валютного ринку та механізму дії валютної біржі. В процесі пояснення даного матеріалу студенти повинні засвоїти, що іноземну валюту можна купити або продати на двох валютних ринках: біржовому та позабіржовому (міжбанківському). Велика частка угод з іноземною валютою приходить на позабіржовий ринок. Учасниками угод з валютою на цьому ринку є ділери й брокери, які виконують замовлення клієнтів. Вони здійснюють угоди з використанням комп'ютерних систем і засобів зв'язку.

Студенти повинні засвоїти, що валютний ринок є сферою економічних відносин, що проявляються при здійсненні операції з купівлі-продажу іноземної валюти та цінних паперів в іноземній валюті, а також операцій з інвестування валютного капіталу. Далі слід пояснити майбутнім економістам, що на

валютному ринку зіштовхуються попит в особі покупця й пропозиція в особі продавця. Вони повинні запам'ятати, що на ринку будь-який економічний суб'єкт завжди виступає тільки як продавець або покупець. Кожен з них має свої фінансові інтереси, які можуть збігатися або не збігатися. При збігу інтересів відбувається купівля-продаж валютних цінностей. Після даного пояснення слід підвести студентів до висновку про те, що валютний ринок є своєрідним інструментом узгодження інтересів продавця й покупця валютних цінностей.

Далі слід ввести поняття «комерційний ризик», оскільки будь-яка дія продавця або покупця на ринку пов'язана з комерційним ризиком. Студенти повинні засвоїти, що комерційний ризик являє собою небезпеку можливих втрат від здійснення тієї чи іншої фінансово-комерційної діяльності. Валютний ринок містить також поняття валютного ризику – одержання господарюючим суб'єктом додаткових витрат або доходів залежно від зміни курсів валют.

Після цього слід пояснити майбутнім економістам, що на валютних біржах, які є закритими, укладати валютні угоди для себе й для клієнтів мають право засновники бірж, а також організації, прийняті в члени бірж. Особливу увагу студентів необхідно звернути на учасників валютного ринку. Вони повинні засвоїти, що учасники торгів можуть доручити укладання угод своїм представникам, які називаються ділерами. Після пояснення студентам функцій ділерів, необхідно зазначити, що, ділер на валютній біржі не має права укладати угоди для себе, він лише представляє учасника торгів, а також, що у біржових торгах учасники можуть укладати угоди з валютою як особисто, так і заочно.

Далі вводиться поняття «клієнт». Студенти повинні запам'ятати, що клієнтом на валютному ринку може бути організація, банк, що має ліцензію на здійснення операцій з іноземною валютою. Клієнт обирає учасника торгів (ділера або брокера), через якого буде здійснюватися угода з покупки або продажу іноземної валюти.

Після цього необхідно пояснити майбутнім економістам порядок укладання угоди між клієнтом і учасником торгів. Вони повинні запам'ятати, що угода про здійснення валютної операції оформляється письмово (письмове поручництво, факс, телекс) або усно, якщо учасник виступає від свого імені з доручення клієнта та за його рахунок. До початку торгів клієнт зобов'язаний заблокувати фінансові засоби для виконання валютної операції, щоб учасник торгів був упевнений у їх наявності. При цьому, слід звернути особливу увагу студентів на те, що учасник торгів несе фінансову відповідальність за невиконання клієнтом своїх зобов'язань.

Також слід звернути увагу майбутніх економістів на те, що покупка або продаж валюти здійснюється учасником торгів на підставі заявки, що представляє клієнт. У заявці вказується ім'я клієнта, його поштова й телеграфна адреси, номери розрахункового й валютного рахунків. У випадку покупки декларується мета використання

валюти. Клієнт указує найменування й код валюти, суму покупки (продажу), а також лімітний або поточний біржовий курс. До укладання угоди клієнт повинен відкрити в уповноваженому банку спеціальний рахунок клієнта для обліку іноземної валюти. Уповноважений банк здійснює контроль за цільовим використанням засобів, що перебувають на зазначеному рахунку, враховує надходження й списання фінансових засобів по пред'явленню клієнтом відповідних документів.

Далі слід пояснити майбутнім економістам порядок біржових торгів, та сформувати у них відповідні знання про біржу. Вони повинні запам'ятати, що перед початком торгів, не пізніше ніж за одну годину до їх початку, його учасники особисто або заочно представляють курсовому маклерові попередні заявки й відомості про наявність засобів на їх кореспондентських рахунках в банках, що їх обслуговують. У заявці учасника торгів вказується сума покупки або продажу іноземної валюти, а також її курс, за яким він готовий купити або продати валюту.

Майбутні економісти повинні засвоїти, що біржові торги на валютній біржі проводяться у формі аукціону, який веде курсовий маклер. Аукціон починається з початкового курсу валюти, у якості якого може використовуватися: курс, зафіксований на попередніх торгах даної валютної біржі; офіційний курс центрального банку.

Вводячи поняття «курсний маклер», слід пояснити майбутнім економістам його сутність. Вони повинні засвоїти, що курсовим маклером є учасник торгів, який повідомляє суми заявок на продаж (пропозицію) і на покупку (попит). Далі необхідно розкрити студентам його основні обов'язки. Вони повинні засвоїти, що обов'язком маклера є встановлення фіксингу, тобто стану торгів, при якому обсяг заявок на продаж іноземної валюти стає рівним обсягу заявок на її покупку. До його обов'язків також входить встановлення поточного біржового курсу іноземної валюти до національної. Момент досягнення фіксингу є моментом завершення аукціону.

Вводячи поняття «фіксинг», необхідно пояснити майбутнім економістам, що він характеризується певним курсом іноземної валюти до національної, котрий стає єдиним курсом укладання угод і здійснення розрахунків по них на даних торгах.

Студенти повинні засвоїти, що фіксинг не досягається автоматично, а з використанням маклером певних правил, що дозволяють його встановити. Далі рекомендується розкрити студентам ці правила, які полягають у наступному.

1. Якщо пропозиція перевищує попит, то маклер знижує курс валюти, при цьому зменшується продаж й збільшується обсяг покупки. При перевищенні попиту над пропозиціями маклер, навпроти, підвищує курс іноземної валюти відносно національної, при цьому зменшується обсяг покупки й збільшується обсяг продажу.

2. Не допускається зміна напрямку руху курсу іноземної валюти до національної після першої зміни початкового курсу.

3. Крок зміни курсу іноземної валюти до національної в процесі торгів визначається курсовим маклером і може встановлюватися від 0,1 до 10 одиниць.

4. Додаткові заявки по коректуванню суми покупки або продажу подаються учасниками торгів через своїх ділерів.

Після цього необхідно сформувавши у майбутніх економістів знання про порядок встановлення біржового курсу, що є дуже важливим для їх подальшої професійної діяльності на валютному ринку. Студенти повинні запам'ятати, що відповідно до правил досягнення фіксингу можливі два альтернативних варіанти встановлення біржового курсу.

По-перше, за заявками, що надійшли на біржу до початку торгів, устанавлюються верхня й нижня межі («курсова такса»), у рамках яких буде зафіксований остаточний курс торгів. Якщо попит перевищує пропозицію, то курсовий маклер змінює курс національної валюти убік підвищення, якщо пропозиція перевищує попит, то – убік зниження. Після оголошення «курсової такси» учасники можуть періодично коректувати свої заявки або відзивати. При здійсненні фіксингу курсовий маклер прагне до того, щоб була задоволена максимально можлива кількість заявок за єдиним курсом.

По-друге, аукціон починається з початкового курсу. Попит та пропозиція регулюються в межах різниці між ними. У момент, коли попит та пропозиція збалансовані або розрив між ними змінюється на протилежний, відбувається фіксинг.

Після цього слід звернути увагу майбутніх економістів на порядок реєстрації угод на валютній біржі. Вони повинні запам'ятати, що всі валютні операції учасників торгів повинні бути зареєстровані на валютній біржі із вказівкою: обсягів покупки й продажу іноземної валюти з виділенням операцій, проведених за свій рахунок і з доручення клієнтів; обсягів продажу валюти зі спеціальних рахунків; валютного курсу, за яким укладені угоди; списку клієнтів; цілей покупки клієнтами іноземної валюти (у випадках передбачених законодавством). Після закінчення біржових торгів укладені угоди слід оформити біржовими свідоцтвами, які підписуються курсовим маклером і учасником торгів [6, с. 240-243].

Після засвоєння майбутніми економістами основних знань про валютний ринок, можна переходити до пояснення їм сутності та структури ринку міжнародного ринку FOREX. По-перше, слід ознайомити студентів з визначенням ринку FOREX. Вони повинні зрозуміти та запам'ятати, що ринок FOREX (FOREign EXchange market) є міжбанківським ринком, що сформувався в 1971 році, коли міжнародна торгівля перейшла від фіксованих курсів валют до плаваючих. Головний принцип на FOREX полягає в обміні однієї валюти

на іншу. При цьому курс однієї валюти відносно іншої визначається попитом та пропозицією, тобто обміном, на який згодні обидві сторони.

Також, в процесі пояснення сутності ринку FOREX, студенти повинні засвоїти, що він є найбільшим ринком у світі та становить за обсягом до 90 % усього світового ринку капіталів. Тисячі учасників цього ринку – банки, брокерські фірми, інвестиційні фонди, фінансові й страхові компанії – протягом 24 годин на добу купують і продають валюту, укладаючи угоди протягом декількох секунд, знаходячись при цьому у будь-якій частині світу. Об'єднані в єдину глобальну мережу супутниковими каналами зв'язку за допомогою найдосконаліших комп'ютерних систем, вони створюють величезний за обсягом оборот валютних засобів [7].

Далі слід розкрити майбутнім економістам структуру валютного ринку. Вони повинні засвоїти, що він складається із двох основних компонентів: ринку біржової торгівлі й позабіржового валютного ринку, що фактично є міжбанківським. Саме на нього приходиться основний обсяг операцій, здійснюваних на FOREX.

Особливу увагу майбутніх економістів слід звернути на те, що FOREX не є «ринком» у традиційному змісті цього слова. У нього немає єдиного центру, він не має конкретного місця торгівлі. Торгівля відбувається по телефону й через термінали комп'ютерів одночасно в сотнях банках в усьому світі. Сотні мільйонів доларів продаються й купуються кожні кілька секунд, що й становить суть так званого валютного трейдингу. Для одержання інформації про стан фінансових ринків у режимі реального часу, а також фінансово-економічних новин використовуються міжнародні інформаційні системи, такі, як, наприклад, Tenfore.

Після засвоєння студентами сутності та структури валютного ринку, слід перейти до пояснення регіональної структури ринку FOREX. Студенти повинні засвоїти, що FOREX поєднує чотири регіональних ринки: азіатський, європейський, американський, австралійський. Обмінні операції не припиняються протягом всього робочого тижня. Ринок працює 24 години на добу. Практично в кожному з годинних поясів є ділери, що бажають котирувати валюту.

Далі слід ознайомити майбутніх економістів з основними валютними зонами світового валютного ринку: доларова зона – країни Америки на чолі зі США; стерлінгова зона – Великобританія та її колишні колонії; йенова зона – країни Азії на чолі з Японією; зона євро – країни Західної, Центральної та частково Східної Європи [7].

Значну роль у професійній підготовці майбутніх економістів до роботи на валютному ринку відіграє засвоєння ними торгових стратегій і тактик торгівлі. Тому вивченню студентами даного матеріалу слід приділити особливу увагу. Слід пояснити майбутнім економістам, що торговельні тактики необхідні для мінімізації ризику проведених операцій і дозволяють не тільки звести

ризик до мінімуму, але й максималізувати прибуток. Студенти повинні засвоїти, що існують стандартні ситуації, які показують найкращі шляхи подальшого розвитку, але іноді ситуації складаються таким чином, що для успішного виходу з них потрібні додаткові засоби.

Далі слід ознайомити майбутніх економістів з видами поведінки ринку залежно від волатильності. При цьому слід пояснити студентам, що під волатильністю розуміють здатність ціни змінюватись протягом певного проміжку часу. Студенти повинні засвоїти, що спрямований ринок – Trend Market – ринок, який рухається нагору або вниз, тобто спостерігається підвищення або зниження котирувань. Трейдеру (торговцю) слід при цьому встановити тренд, у якому рухається ринок і працювати відносно цього тренду. Нерозумно, наприклад, відкривати позицію на продаж при тренді, що показує підвищення ціни. При зміні ринкової ситуації майбутнім економістам доцільно використати тактику із зупинкою витрат або (і) зі зворотним розворотом. У деяких випадках (при середніх і довгострокових позиціях) варто чекати поліпшення ринкової ситуації для отримання прибутку.

Наступний вид ринку, з яким слід ознайомити студентів, є ринок з обмеженою амплітудою – Range Market, на якому котирування валюти перебуває в руслі 20-30 пунктів. Слід пояснити майбутнім економістам, що обмежена амплітуда може бути й 50 і навіть 100 пунктів та індивідуальна для кожної ситуації. Немаловажним фактором є час, приміром, якщо ціна скаче за кілька хвилин на 50 і більше пунктів, то навряд чи таку ситуацію можна назвати Range Market.

Майбутні економісти повинні засвоїти, що при ринку з обмеженою амплітудою явно намічаються рівні підтримки й опору. Отже, їм треба відкривати позиції біля цих рівнів. У випадку, якщо ринок пробив рівень підтримки або опору, варто використати тактику із зупинкою витрат або зі зворотнім розворотом. При Range Market існують певні цілі отриманого прибутку. Ціль полягає у досягненні позиції трейдера певного рівня й відображається у відсотках від амплітуди [7].

Після вивчення майбутніми економістами основних тактик торгівлі слід ознайомити їх з поняттям «диверсифікація». Студенти повинні засвоїти, що диверсифікованість вкладень є основним принципом портфельного інвестування, сутність якого полягає в тому, що не можна вкладати всі гроші в одну валюту, яким би вигідним це вкладення не здавалося. Тільки така стриманість дозволить уникнути їм катастрофічних збитків у випадку помилки. Диверсифікованість зменшує ризик за рахунок того, що можливі невисокі доходи за однією валютною парою будуть компенсуватися високими доходами за іншими парами. Спрощена диверсифікованість складається просто в розподілі коштів між декількома валютами без серйозного аналізу.

Оскільки на валютному ринку здійснюється не тільки купівля-продаж валюти, а й операції з цінними паперами в іноземній валюті, слід ввести поняття «портфель». Майбутні економісти повинні засвоїти, що портфель – це структура відкритих позицій за цінними паперами (або валютними парами) і коштами на рахунку. Оцінка ефективності портфеля містить у собі періодичну оцінку як отриманої доходності, так і показників ризику, з якими зіштовхується інвестор. При цьому майбутнім економістам необхідно використати прийнятні показники доходності й ризику, а також відповідні стандарти («еталонні» значення) для порівняння.

Після засвоєння студентами сутності поняття «портфель» слід перейти до вивчення ними основних засад портфельного аналізу. Вони повинні засвоїти, що портфельний аналіз (англ. portfolio analysis) – оцінка стану сукупності активів, які служать інструментом збереження капіталу інвестора й одержання ним доходу. При проведенні портфельного аналізу менеджери приватних та інституціональних інвесторів обробляють значні масиви інформації, використовуючи кількісні інструменти аналізу інвестицій. Мета портфельного аналізу – створення диверсифікованого портфеля цінних паперів з найвищим рівнем очікування прибутковості й задовільним рівнем ризику. Портфельний аналіз сприяє підвищенню ефективності фінансових ринків. Диверсифікованість призводить до зниження загального ризику портфеля внаслідок істотного зменшення власного ризику й усереднення ринкового ризику, тому що стандартне відхилення (міра ризику) усього портфеля при цьому виявляється менше стандартних відхилень кожного виду цінних паперів, що входять у портфель. Для фінансового менеджера формування, аналіз та управління портфелем – свідчення розширення сфери впливу й зміцнення позицій фірми на ринку цінних паперів, прояв професіоналізму у розв'язку проблеми оптимального використання засобів інвестора шляхом вкладення капіталу в цінні папери з найкращими інвестиційними якостями й забезпечення додаткових джерел високого доходу з найменшим ризиком.

Велике значення у професійній діяльності майбутніх економістів на валютному ринку є визначення структури оптимального портфеля. Тому вивченню даного питання слід приділити особливу увагу. Студенти повинні засвоїти, що розв'язок проблеми вибору оптимального портфеля лежить у теоремі про існування ефективного набору портфелів, так званої границі ефективності. Суть теореми зводиться до того, що будь-який інвестор повинен вибрати із усього нескінченного набору портфелів такий портфель, що:

- 1) забезпечує максимальну очікувану доходність при кожному рівні ризику;
- 2) забезпечує мінімальний ризик для кожної величини, очікуваної доходності.

Слід пояснити майбутнім економістам, що набір портфелів, які мінімізують рівень ризику при

кожній величині очікуваної доходності, утворює так звану границю ефективності. Потім слід ввести поняття «ефективний портфель». Студенти повинні засвоїти, що ефективний портфель – це такий портфель, що забезпечує мінімальний ризик при заданій величині середньо арифметичного рівня доходності й максимальну віддачу при заданому рівні ризику. Формування портфеля цінних паперів (або валютних пар) припускає визначення конкретних активів для вкладення коштів а також пропорцій розподілу капіталу, що інвестується між активами. При цьому інвестор зіштовхується з проблемами селективності, вибору часу операцій і диверсифікованості. Селективність, яку називають також мікропрогнозуванням належить до аналізу цінних паперів і пов'язана із прогнозуванням динаміки цін окремих видів паперів. Вибір часу операцій, або макропрогнозування, включає прогнозування зміни рівня цін на акції в порівнянні з цінами для фондових інструментів з фіксованим доходом, такими, як корпоративні облигації. Студенти повинні пам'ятати, що диверсифікованість полягає у формуванні інвестиційного портфелю таким чином, щоб при певних обмеженнях мінімізувати ризик.

Наступним етапом інвестиційного процесу для майбутніх економістів є перегляд портфелю. Студенти повинні запам'ятати, що через деякий час цілі інвестування можуть змінитися, у результаті чого поточний портфель перестане бути оптимальним. Іншою підставою для перегляду портфеля є зміна курсу цінних паперів (або валюти) із часом. Рішення про перегляд портфеля залежить крім інших факторів від розміру трансакційних витрат і очікуваного росту доходності переглянутого портфеля.

Далі слід пояснити студентам, що особи, які професійно займаються інвестиціями в цінні папери, часто проводять розходження між пасивним і активним управлінням. Майбутні економісти повинні засвоїти, що основний принцип в інвестуванні з пасивним управлінням можна сформулювати так: «купив і зберігай». Однак його реалізація

припускає формування портфеля, що широко диверсифікується. Проте, якщо ринкові зміни призводять до неадекватності його інвестиційним цілям, склад портфелю змінюється. Для забезпечення своєчасної ревізії здійснюється моніторинг ринку. Пасивне управління портфелем вимагає витрат: зниження ризику супроводжується збільшенням витрат на його скорочення й тому дана інвестиційна стратегія застосовується банківськими й великими корпоративними інвесторами.

Після цього необхідно пояснити студентам, що портфельне інвестування з активним управлінням засновано на постійному переструктуруванні портфеля на користь найбільш дохідних у цей момент цінних паперів (або валюти). Дана схема найбільш складна, тому що вимагає не тільки великої аналітичної роботи на основі постійно оновлюваної й оброблюваної інформації з біржі, але й дорогих технічних систем і технологій, що забезпечують надходження й обробку інформації з ринку в режимі реального часу. Майбутні економісти повинні засвоїти, що активне управління є найбільш витратним варіантом інвестування, і для інвестора можливість активного управління портфелем істотно обмежується комісійними, що стягуються ділерами. Тому цю схему, як правило, використовують великі інвестиційні компанії, банки-ділери й інші професіонали, які мають спеціальні аналітичні відділи й достатні кошти.

Досліджуючи методичні засади формування у майбутніх економістів знань про валютний ринок та біржові валютні операції, доходимо висновку, що для успішного здійснення професійної діяльності на валютному ринку майбутні економісти повинні оволодіти необхідними знаннями про валютний ринок, біржові операції, портфельний аналіз, портфельне інвестування та ін. Перспективами подальших досліджень в даному напрямку є розробка методичних засад професійної підготовки майбутніх економістів до здійснення технічного та фундаментального аналізу валютного ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербило О.Ф. Теоретико-методологічні засади підвищення ефективності навчання економістів: монографія / Кабінет міністрів України; Національний аграрний ун-т. ННІ бізнесу. – К.: НАУ, 2007. – 260 с.
2. Іванченко С.А. Професійна мобільність майбутніх фахівців / Навчально-методичний посібник. – Одеса: СМІЛ, 2004. – 120 с.
3. Корнев Р.С. Підготовка майбутніх економістів-аграрників до професійної інформаційної діяльності: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Корнев Руслан Степанович; Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2006. – 20 с.
4. Левочко М.Т. Професійна підготовка майбутніх фахівців економічної галузі: теорія, методика, організація: Монографія. – К.: [Інформ.-аналіт. агентство], 2009. – 499 с.
5. Пуханова Л.С. Передумови особистісно діяльнісного підходу в професійно орієнтованому навчанні теорії ймовірностей і математичної статистики студентів економічного профілю / Л.С. Пуханова // Наукові дослідження – теорія та експеримент 2007: Міжнар. наук.-практ. конф. – Полтава: Інтер Графіка, 2007. – Т.4. – С. 123-124.
6. Резго Г.Я., Кетова И.А. Биржевое дело: Учебник / Под ред. Г.Я. Резго. – М: Финансы и статистика, 2003. – 272 с.
7. Marevsky S. FOREX. Foreign Exchange market. [Електронний ресурс] <http://www.forex.net.ru/index.phtml>